

Людмила АРТЕМОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Скарби Сіверщини – талановиті люди та їх твори

Шедра на природну красу Сіверщина уже багато років поспіль народжує талановитих людей, які своє бачення прекрасного відтворюють у творах мистецтва. Серед них – когорта майстрів народного промислу у галузі художньої обробки деревини – різьбярі. Саме вони, відроджуючи та популяризуючи регіональні традиції народних ремесел, презентують свій творчий доробок у виставковому проєкті «Скарби Сіверщини».

На Сіверщині здавна поширені різні види різьблення. Плоске і тригранно-виїмчасте було більш характерним для речей народного побуту (рубелі, праники, сволоки, тарелі, полички-божниці); у техніці об'ємного різьблення робили дерев'яну скульптуру або виготовляли деякі деталі оздоблення ви-

Ігор Білевич - автор виставкового проєкту «Скарби Сіверщини»

Вироби Євгена Кулика в експозиції виставки

бів (меблів); ажурне різьблення часто використовували у декорі дерев'яних архітектурних споруд, а високорельєфне застосовували для оздоблення іконостасів, рам для дзеркал, меблів.

Ідейним натхненником та реалізатором створення експозиції «Скарби Сіверщини» у Національному заповіднику «Глухів» став Ігор Білевич – член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заслужений майстер народної творчості України, який до умовного «екватору» свого життя підійшов із власними вагомими професійними здобутками: провів 6 персональних виставок, брав участь у 47 всеукраїнських та 14 регіональних виставках.

У рамках виставкового показу пред-

ставлені також вироби Євгена Кулика, Дмитра Пазенка, Сергія Шкури, Ігоря Дроздовського, Галини Кулик. Це серії робіт у техніці скульптурного різьблення деревини, довбано-різьблений посуд, предмети декоративно-ужиткового мистецтва, сплетені з розгози та коріння сосни.

Щодо знакової основи в плоскій тригранно-виїмчастій орнаментиці різьблених виробів Ігоря Білевича, які демонструються в експозиції, то вона відтворює животворчі традиції майстрів рідної Сіверщини. Орнамент у майстра майже виключно геометричний, складовою частиною його є коло, півколо, овал, спіраль, квадрат, ромб, трикутник, хрест. Ці найуживаніші елементи відображають уявлення ще древньої людини про будову ➡

← Всесвіту. Наприклад, коло – це сонце, квадрат – земля, трикутник – гори, свастика – рух сонця, ромб – чоловіче та жіноче начало й т. д. Таке смислове навантаження вони несуть і зараз.

Оглядаючи вишукані сучасні твори різьбяр, мимоволі думаєш, що він одержимий самою творчістю: такі довершені його декоративні тарелі, скриньки, хлібниці, полиці для ложок, коряки. Викладач кафедри педагогіки і методики технологічної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка Ігор Білевич є одним із патріархів відродження різьблення на Сіверщині. Він щедро ділиться секретами ремесла зі своїми студентами, прихильниками та послідовниками.

Його учні та колеги по мистецькому цеху Дмитро Пазенко, Сергій Шкура, Євген Кулик єднають своєю творчістю і подвижництвом історичні покоління українців, створюючи вишукані сучасні твори художнього різьблення: «Цвіт Ромен», весільні ложки «Берегині», ложка «Велика родина» (Д. Пазенко); «Скринька», «Кухоль», іграшка «Пташка», «Миска», коряк «Древня Русь» (С. Шкура); «Миска», «Сільничка», коряк «Качечка», «Таріль» (Є. Кулик).

На виставці представлені також і вироби, сплетені з рогози та коріння сосни. Плетіння з рослинних матеріалів – ще один найдавніший та унікальний вид українського народного мистецтва. Художнє плетіння з коріння сосни вимагає значних зусиль. Сировина має бути гнучкою, а руки майстра повинні надійно і міцно з'єднувати смужки у стійки, щоб виріб прослужив якомога довше. Саме завдяки характеру плетеної конструкції вироби з коріння відзначаються високою щільністю та однорідністю. І хоча з часом

Кухоль та скриньки. Автори: Сергій Шкура, Євген Кулик

натуральний колір кореня сосни темніє, стає насиченим, однак він набуває природного відтінку, тому й не втрачає своєї первинної чарівності.

Натепер лише кілька майстрів в Україні відроджують цей старовинний вид декоративно-ужиткового мистецтва. Серед них – слотська майстриня Галина Кулик – учасниця експозиції «Майстри Сіверщини» зі своїми виробами: «Хлібниця», «Цукерниця», «Сільничка», «Горщик».

На відміну від плетіння з коріння сосни, плести з рогози приємніше і легше, адже цей матеріал піддатливий у роботі. Рогоза – багаторічна трав'яниста рослина, яка дуже любить вологу і досягає трьох метрів у висоту. Вона росте по берегах річок та озер, там, де болото. Заготовляють її у другій половині вересня,

ще до морозів. Велике стебло, яке має щільні листки, роз'єднують, після чого просушують. Потім з кожного листка знімають боки, щоб залишалася серединка, з якої і плетуть вироби.

На виставці «Скарби Сіверщини» у Заповіднику експонується ажурне плетиво І. Дроздовського із цього природного матеріалу, представлене наступними роботами: «Різдвяні дзвоники», «Кошик», «Пантофлі», «Пантофлі сувенірні», «Янгол-охоронець», «Дівчинка з кошиком», композиція «Різдвяні зірки».

Приємно відзначити, що, на думку експертів, кожен із авторів представлених виробів досягнув майстерності у традиційних ремеслах нашого краю. Про це свідчить високий художній рівень їхніх творчих здобутків.

Вироби з коріння сосни Галини Кулик

Дмитро Пазенко. Ложник «Козацький»

Світлана ЖУКОВА

заступниця генеральної
директорки Національного
заповідника «Глухів»

Друге життя глухівського посуду

Приступаючи до сніданку, обіду чи вечері, ми незмінно користуємося посудом. Він настільки органічно увійшов у наш побут, що на його форму, матеріал, розміри, кількість ми звертаємо увагу хіба що тоді, коли доводиться перемивати гори столових приборів після прийому гостей. Тим часом ці «помічники» люди могли б розповісти багато цікавого зі свого «родоводу».

Відомо, що головною кухонною посудиною українців тривалий час був керамічний горщик – прообраз сучасної каструлі, супниці, баночки для спецій, контейнера для зберігання сипучих і рідких продуктів. У горщиках варили супи і каші, кип'ятили воду, запікали різноманітні продукти, зберігали крупи, борошно, олію. З огляду на таку універсальність, горщики були різні: їх розміри коливались від кількавідерних корчаг до маленьких на 200–300 грамів; розрізнялись за своїм оздобленням, адже більш ошатними були ті, у яких їжа подавалася до столу. Головною «гідністю» керамічних горщиків завжди вважалася їх міцність, тож у господарстві завжди зрощили горщиками й берегли їх.

У фондах Національного заповідника «Глухів» зберігається чимала колекція

Горщик XVIII ст. (кн-802/а-783) до та після реставрації

керамічних виробів давньоруського періоду, доби козаччини, XIX – початку XX ст., які побутували на нашій території. Вона нашттовхнула музейників на думку створення експозиції виставки «З історії столового посуду українців», яка б демонструвала його еволюцію протягом кількох століть. Готуючись до виставки, науковцями Заповідника були відібрані кілька індивідуальних музейних предметів XVIII ст. для проведення їх реставрації. Одним з них виявився горщик, який складався з шести фрагментів. Він був знайдений у

центральної частині м. Глухова в 2004 р. під час проведення земляних робіт біля магазину «Дитячий світ». Реставратором Заповідника Олександром Маслюком були вжиті необхідні реставраційні заходи: видалення забруднення, часткове склеювання, доповнення втрат, абразивна обробка, тонування, консервація. В результаті проведених робіт горщик набув відповідного експозиційного вигляду.

Наступним етапом підготовки до виставки стане реставрація зразків посуду XIX ст.

ДОПИСИ

(Од власних кореспондентів).

ГЛУХІВ (на Чернігівщині). Сиреньке життя. Чи знайдеться таке місто, що зрівнялось би з нашим «градом» Глуховом, який почив «сном праведника»? Певно – ні. Правда, Глухів в 1907, 1908, 1909 роках пишався своїм розвитком. Багацько тоді було зроблено на «полі убогої ниви». Але настала прохолода і все щезло, сліду не зосталось. І от тепер свіжій людині не можна жити у Глухові, бо треба завше спати. І ніщо не розбуджує нашого «града». Даремно, що Глухів мав багацько шкіл, але учні їх всі заклопотані вивчити «отсюда до сюда». Інтелігенція ж Глухова блаженствує над картами, в клубах. Щоб зробити щось корисне, то й з свічкою нікого не знайдеш. Були у нас, правда, і

Глухів на початку XX ст. Роздуми очевидця

товариства, що приносили користь, але їх треба вже лічити «не от міра сего». Так, була «Ліга образования», що у 1908 та 1909 роках завела вечірні заняття з дорослими робітниками і багатьох навчила грамоти. Але все це вже минулося і, певно, що не швидко з'явиться. Роки 1908 і 1909 були розвитком Глухова. Молодь тоді згуртувалась, і скрізь тоді лунала рідна мова і пісня. Читали українські книжки. Робітники заснували тоді т-во взаємної допомоги, що зразу стало на міцний ґрунт. Але воно було спровоковано і тепер члени його мають одбути судову кару. Впало т-во, пішли арешти і туси. Все з тих пір якось притихло, стороння людина, приїхавши до Глухова, подумає, що Глухів

зовсім «російський городок». Українську книжку завше кожен випишує з Києва, бо у Глухові не знайдеш. Де ж поділись українці? Життя так їх пригнітило, що вони зовсім залишили рідну справу. Все обходять мовчанкою. От на що ювілей Шевченка, і то не зворухнув їх.

Ніяких заходів не роблено, наче Шевченко й не наш поет. Українці не спромоглися на свято і сором їм за це. Взагалі всякі справи у Глухові не знаходять відгуку, неначе вони для його і не цікаві.

Газета «Рада», № 91 від 23.04.1911 р.

Підготувала до друку
Надія Мірошниченко

Олександр КУПЦОВ

Член Національної
спілки краєзнавців
України*Продолжение. Начало в № 4(106),
5(107) 2021 г.***Сыновья полковника
Федора Николаевича Уманца –
старшего**

Все сыновья полковника Ф.Н. Уманца избрали военное поприще. Старший сын Федор Федорович дослужился до чина поручика и умер холостым в с. Воргол в возрасте 45 лет, там же погребен на церковном погосте рядом с могилой отца. Фото найденного надгробия могилы Ф.Ф. Уманца помещено в начале данной статьи.

Брат-близнец Федора, Николай Федорович Уманец, военную подготовку получил в кадетском корпусе и юнкерском училище. С сентября 1869 г. он – прапорщик, спустя три года – поручик, в 1878 г. ему присвоен чин штабс-капитана, в 1882 г. – капитана. В звании капитана сохранилась фотография Николая Федоровича за 1890 г. Фотографии трех братьев Уманцев публикуются с

*Николай Федорович Уманец. Ломжа. 1890 г.
(из коллекции А.М. Хазана)*

разрешения владельца этой фотоколлекции Анатолия Михайловича Хазана. Личности установлены на основе анализа надписей на фотографиях, места и года фотографирования, мундиров и наград изображенных офицеров и послужных списков братьев Уманцев.

26 февраля 1893 г. Николай Федорович Уманец возведен в чин подполковника. С 28 мая 1896 г. он – командир батальона 32-го Восточно-Сибирского стрелкового полка. В чине подполковника оставался и по сведениям за 1 сентября 1906 г. Награжден орденами Св. Станислава 3-й ст. (1878 г.), Св. Анны 3-й ст. (1889 г.) и Св. Станислава 2-й ст. (1895 г.).

С женой Софьей Иосифовной имел четырех детей, среди которых и будущий полковник Федор Николаевич Уманец – младший. Другой сын, поручик Кавказской гренадерской артиллерийской бригады, Николай Николаевич Уманец в 1915 г. за отличия в делах против неприятеля награжден орденом Св. Станислава 3-й ст. и возведен в штабс-капитаны. В том же году умер от ран, полученных в бою.

Сын Федора Николаевича и Александры Львовны подпоручик 12-го стрелкового батальона 3-й стрелковой бригады Сергей Федорович Уманец погиб молодым, в возрасте 23-х лет, в русско-турецкую войну 1877–1878 гг. Он был убит 30 августа 1877 г. в самом ожесточенном сражении той войны – под Плевной (Милорадович ошибочно указал дату его гибели – 1876 год).

Самый младший сын Федора Николаевича Уманца Александр (родился в

*Сергей Федорович Уманец. Немиров.
18 декабря 1876 г. (из коллекции А.М. Хазана).
Это фото Сергей отправил матери в Воргол с надписью
на обороте: «Александр Львовне 2-же Уманец»*

1860 г.) служил в 13-м пехотном Белозерском полку. В 1892 г. был уволен в запас в чине штабс-капитана. Его женой его была Вера Дмитриевна.

Сын Федора Николаевича Владимир (родился 16 августа 1852 г.) дослужился, как и его отец, до чина полковника. Владимир Федорович Уманец в 1870 г. окончил Петровскую Полтавскую военную гимназию, а после нее – 1-е военное Павловское училище, из которого выпущен в 12-ю артиллерийскую бригаду. В 1872 г. ему было присвоено звание прапорщика, со следующего года он поручик. Как и его погибший брат Сергей, в составе 12-го батальона 3-й стрелковой бригады принимал участие в русско-турецкой войне 1877–1878 гг. Был ранен при взятии Ловчи 22 августа 1877 г., за мужество в том бою ему Высочайшим приказом пожалован чин штабс-капитана, с 29 ноября 1882 г. он – капитан, с 12 марта 1895 г. – подполковник, командир

*Александр Федорович Уманец.
Варшава (из коллекции А.М. Хазана).
На обратной стороне надпись:
«Владимиру Федоровичу и Марии Романовне Уманец
от брата их А. Уманец»*

батарей. 31 июля 1903 г. Владимиру Федоровичу присвоено звание полковника с назначением председателем ремонтной кавалерийской комиссии Нижегородского района. Награжден орденами Св. Станислава 3-й и 2-й ст., Св. Анны 3-й и 2-й ст. и Св. Владимира 4-й ст.

Жена В.Ф. Уманца – Мария Романовна (урожденная Кюльвет). У Владимира Федоровича и Марии Романовны было 5 детей (известны имена четырех из них: Алексей 1885 г. р., Вера 1886 г. р., Лев 1893 г. р., Ольга 1893 г. р.).

Фотографии, о которой с достоверностью можно сказать, что на ней изображен Владимир Федорович, нет. Есть, правда, одна фотография, которая требует изучения, кто на ней изображен в начале своей военной карьеры – Владимир Федорович или Федор Федорович.

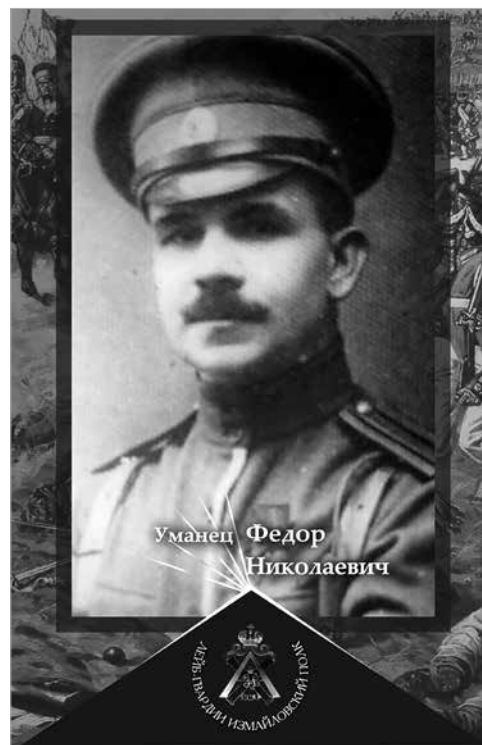
Внук полковника Ф.Н. Уманца – старшего – полковник Федор Николаевич Уманец младший

Федор Николаевич Уманец – младший родился 13 июня 1880 г. в Ломже, где его отец, Николай Федорович, проходил военную службу. В 1891 г. был отдан на воспитание в Александровский кадетский корпус. 31 августа 1898 г. из кадетов Александровского кадетского корпуса вступил в службу юнкером

в Павловское военное училище, которое окончил в 1900 г. по первому разряду и 9 августа Высочайшим приказом из портупей-юнкеров был произведен в подпоручики 68-го лейб-пехотного Бородинского императора Александра III полка, который дислоцировался в Замостье Люблинской губернии. 2 июня 1902 г. Высочайшим приказом в чине гвардейского подпоручика переведен в лейб-гвардии Измайловский полк. В Измайловском полку прошел служебный путь от гвардии подпоручика до гвардии капитана. Был начальником полковой учебной команды и заведовал школой подпрапорщиков. В чине капитана, командуя 5-й ротой, принял участие в Первой мировой войне, участвовал в Люблинской и Варшаво-Ивангородской военных операциях на Юго-Западном фронте. В бою при деревне Богущовка в октябре 1914 г. был ранен и эвакуирован в госпиталь. После излечения в декабре 1914 г. прибыл в запасной батальон Измайлов-

ского полка, где был назначен начальником учебной команды. 10 августа 1915 г. Высочайшим приказом возведен в чин полковника лейб-гвардии Измайловского полка. В октябре 1915 г. из запасного батальона снова направлен в действующий полк, где командовал 5-й и 14-й ротами, 3-м батальоном и запасным батальоном. После Февральской революции 1917 г. батальонным комитетом был отстранен от командования запасным батальоном.

24 марта 1917 г. командующий Юго-Западным фронтом назначил полковника Ф.Н. Уманца командиром 144-го пехотного Каширского полка. В декабре 1917 г. Ф.Н. Уманец оставил военную службу и уехал в Москву, перебиваясь там случайными работами – от грузчика до конторщика. В 1919 г. призван на военную службу в Красную армию, но в 1921 г. чекисты арестовали Федора Николаевича по обвинению в контрреволюции и поместили в подвал на Лубянке на 10 дней, семью же взяли в заложники. Будучи инвалидом, в начале 1924 г. он уволился по болезни со службы в Красной армии, а в октябре с разрешения Наркомата иностранных дел уехал к родственникам в Маньчжурию. В Китае перешел на положение эмигранта и, оставаясь убежденным монархистом, отказал-

*Федор Николаевич Уманец.
Фото, предоставленное
Д. Истоминой Д. Леонидовым*

ся от паспорта гражданина СССР по политическим мотивам. В эмиграции проживал в Харбине, работал чертежником и преподавателем рисования и русского языка в Харбинском политехническом институте, преподавал также в местном железнодорожном училище, одно время служил в банке и на лесном предприятии. Состоял членом Русского общевойскового союза, с 1932 г. – член Общества взаимопомощи офицеров гвардии в Харбине. Дата смерти Федора Николаевича неизвестна, но произошло это не ранее 1944 г.

Гвардии полковник Ф.Н. Уманец – кавалер орденов Св. Станислава 3-й ст. и 2-й ст. с мечами, Св. Анны 4-й ст. «За храбрость», 3-й ст. и 2-й ст. с мечами, Св. Владимира 4-й ст.

Федор Николаевич, хотя и родился в Ломже, но, видимо, в детские и юношеские годы гостил и на родине отца, в Ворголе. В жены он взял девушку из тамошних краев – Веру Владимировну, родившуюся в 1875 г. в Путивле и окончившую Путивльскую женскую гимназию имени княгини Ярославны. Дочь Мария (родилась в 1906 г. в Санкт-Петербурге) была сестрой милосердия, сыновья Николай (1907, Санкт-Петербург – 1997, Сан-Франциско) и Илья (1914, Санкт-Петербург – 1978, Сан-Франциско) – музыкантами.

Олександр
МІРОШНИЧЕНКО

Науковий співробітник
Національного заповідника
«Глухів»

Село Воргол у спогадах Марії Рудоменко

Пам'ять – довготривале інформаційне джерело, яке може поєднувати спогади декількох поколінь людей. Часто емоційні розповіді не відповідають реальним подіям, але від того вони не стають вигадками. Перекази старожилів є додатковим джерелом інформації, яке може спрямувати наукові думки у правильному напрямку. Пропонуємо нашим читачам оповідь з історії села Воргол (Глухівського повіту), подану зі збереженням особливостей місцевої говірки.

«Я, Рудоменко Марія Андреевна (девичья фамилия Литвиненко), место рождения с. Воргол, 1953 года рождения.

Мой прадед, Конончук Сергей Иванович, служил кучером у пана Шечкова. Его жена, Мария Ивановна, у панов Уманцевых пекла хлеб и ткала полотно. А также вышивала для Юлиньки Уманцевой. Моя бабушка, Александра Сергеевна, с 1905 г. Она много сама видела и помнила все по рассказам своих родителей.

В Воргле было три пана: Шечков, Уманец, Храпач. Шечков был самый богатый. Все земли были в его владении. Только в Уманцев было 150 десятин – все остальное у Шечкова. У него были две дочери (старые девы) – постоянно жили в имении. Имение стояло над ста-

Володимир та Олена Аммосови. Фото поч. XX ст.

вом, правее клуба. Как говорила моя бабушка, дом был на 40 комнат. Полы паркетные, много фарфора и т. д. Когда в революцию подожгли дом, стояли в оцеплении и не давали тушить. Дом горел 5 дней. Клуб – это была казарма для рабочих. Там была столовая. Наемные из других сел могли там жить. В подвале хранились продукты. За клубом был ледник. Зимой набирали лёд из става и ложили в яму. Яма со льдом засыпалась соломой и землёй. Летом лёд служил холодильником для мяса. Этот ледник был и при колхозе. Конюшня была и при панах над ставом. Ограда, часовня, сельсовет – где была библиотека – это была когда-то церковь – все строил Шечков. За его именем, поближе к полевому стану, было имение Храпача. Дом деревянный. Я его помню, там хранили зерно. Потом разобрали. В парке было много цветов. Шечков заказывал из Крыма смородину, малину, фруктовые деревья. По его распоряжению в Марице была посадка малина красная и желтая. Мы с покойной бабушкой ходили по малину.

Часовня была разрушена тоже после революции. В часовне был гроб. Там лежала паня – родственница Шечкова. Она была забальзамирована на много лет – под стеклом. Умерла она в Англии – была там на лечении. Мой прадед, Сергей Иванович, ездил в Конотоп на паровице коней к поезду. Говорила бабушка – когда разбили гроб, труп разложился и косы валялись на земле. При моей памяти там была роспись от портрета. Стены разрушили, камни забрали на ферму. Подвал остался, там хранили горючее для полевого стана. По рассказам бабушки и прадеда, часовня была высокая, вся в росписях, внутри там отпевали покойников.

Где были детские ясли, находилось имение Уманцевых. Там жила Юлинька, и в одной комнате жил ее двоюродный брат. Паня окончила в Петрограде институт благородных девиц, была образованной и очень доброй. Она собирала травы и лечила людей. Моя прабабушка Мария вышивала ей рубашки (черным

Каплиця. Воргол. Художник Валентин Бородач

и красным). Она шила только полотняные одежды. Ее подарок Евангелие от Матфея и сейчас у нас дома с ее автографом. Когда началась революция – дед Сережка вез Юлиньку в Кролевец на вокзал. Перед отъездом она оставила бабушке портрет советской матери в деревянной рамке с росписью. В войну у нас в доме стояли немцы. Это помнила моя мама. Зашел немец (но он на немца не был похож). Подошел к картине и спросил, кто она вам и сколько вы за нее хотите. Бабушка ему ответила то, что знала. Он аккуратно вырезал, завернул в плотную бумагу и больше его не видели. Значит в Германии их корни. На горе стояла бывшая наша школа, кирпичная. Это имение графа с Киева, земли у него здесь не было. Он просил купить у Шечкова, но тот не разрешил.

Там, где Пухова криница, на горе стоял град Воргол. Он был основан в IX веке. От Воргола до Путивля ходили пароходы. Его разбили татары, хотя по другим источникам – княжеские распри. Перед революцией Шечков пригласил археологов на раскопки древнего города. На горе, где нужно было копать, находилась земля деда

Лаврина. Пан ему сказав: «Я тебе дам землю, где ты хочешь, только разреши». Но дед Лаврин оказался куркулем, не дал своего согласия, археологи уехали. В 1940 г. они приехали, начали раскопки, по несколько раз взрывали в двух местах. Находили мечи, щиты, домашнюю утварь. Потом началась война и все прекратилось.

Обидно то, что было уничтожено и разрушено. Воргол мог бы быть центром истории и старины. Только в нашем селе было три пана. В Волокитино – Маклашевский. В Яцино – Кандидий. В

Ярославце – Кочубей. Это все, что я узнала от своих дедушек и бабушек.

С уважением, Рудоменко Мария Андреевна».

Легенда про «Пані у скляній труні» спонукала до проведення наукових пошуків, пов'язаних з історією загадкового склепу-піраміди у селі Воргол. На основі архівних джерел дослідники з'ясували, що в склепі-усипальниці була похована дворянка Курської губернії Олена Миколаївна Аммосова (Шечкова), мати трьох дітей: Олексія (17.02.1898 р.), Наталії (03.08.1896 р.) та Єлизавети

(10.01.1900 р.). Пані померла у 1903 році від віспи у курортному німецькому місті Бад-Гоннеф. Її чоловік – Володимир Михайлович Аммосов (10.07.1870 р. – 01.01.1918 р.). Народився в с. Кучерівка Глухівського повіту Чернігівської губернії. Навчався в Київській другій гімназії. 1891 року закінчив Колегію Павла Галагана. Після цього вивчав юриспруденцію в університеті Св. Володимира. У 1914 р. обіймав посаду Глухівського міського голови. Улітку 1917 р. був обраний головою Глухівської повітової управи. Вбитий більшовиками 1 січня 1918 р.

Яна ЧЕРНЯКОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

ВИТИНАНКА: вирізати, щоб створювати

Витинанка походить від слова «вити-нати», тобто «вирізати». Це – орнаментальні прикраси житла, які вирізають ножом або ножицями силуетно або ажурно з білого чи кольорового паперу.

Історія появи витинанки набагато старіша, ніж ми думаємо. Археологічні дослідження засвідчують виготовлення ажурних візерунків зі шкіри, хутра, повсті у кочових народів ще у V ст. до н. е. Витинанчасті візерунки зі шкіри і тканини, як прикраси одягу, побутували в минулому на всій території України. Вони набули масового поширення у гуцулів. На плечах і передніх полах кожухів та кептарів з сап'янових витинанок укладали візерунки різних форм, прикрашали святковий одяг у центральних та східних областях України. Мабуть, шкіряні витинанки були своєрідними попередниками паперових ажурних прикрас як з технічного боку, так і в художньо-образному плані. Перші паперові прикраси, які можна вважати своєрідними аналогами традиційних витинанок на Україні, виникли у Китаї у зв'язку з винаходом і розповсюдженням в країні паперу. Письмові джерела Танського і Сунського періодів (VII–XII ст.) розповідають про цей вид народної творчості і його майстрів. Напередодні свята весни жінки наклеювали на вікна своїх будинків графічно чіткі паперові «чуанхуан» (віконні візерунки), які виготовляли узимку. У XIII ст. паперові прикраси з'явилися в Персії, а в XV ст. через Туреччину потрапили до Європи:

Витинанка «Різдво». Фонди Заповідника

спочатку у Венецію, а далі в Угорщину. У XVIII–XIX ст. вони поширилися у Франції, Португалії, Данії, Голландії, Швеції, Швейцарії, Польщі, Словаччині, Литві, Росії, Білорусії та Україні.

Своєрідним прототипом українських витинанок можна вважати невеличкі шматочки білого паперу з ажурно витягнутими краями, що служили підкладкою і оздобою для канцелярських печаток середини XVI ст. Воскові й сургучеві печатки, що навішувалися до грамот на шнурках, мали шкіряні або металеві підкладки з декоративними полями, так звані кусто-

дії, які оздоблювали й оберігали печатки від механічного пошкодження. Так, від шкіряних пішли й паперові кустодії (прикріплювалися безпосередньо на площині аркуша під текстом документа). Оскільки край паперових кустодіїв на кілька сантиметрів виходили за межі печаток, утворюючи поля, їм надавали ножицями різної форми. Зразки таких кустодіїв XVI–XIX ст. збереглися на актах, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України, збірках документів Київської археологічної комісії, у відділах рукописів Центральної

← наукової бібліотеки Академії наук України, у Львівському державному історичному архіві.

На території України також було широко розповсюджене мистецтво силуетів. З літературних джерел відомо, що виготовленням силуетних витинанок захоплювались М. Гоголь, Г. Нарбут, І. Рєпін.

Виникнення і розповсюдження народних витинанок пов'язано переважно з появою в селі паперу та з переходом від курної хати до «чистої». Внутрішнє прикраслення хат стало світлішим і чистішим. Зростали естетичні потреби, хати почали мазати, білити, а згодом – оздоблювати мальованим та паперовим декором.

Широкої популярності витинанка в її класичному значенні в Україні набула тільки у XIX–XX ст. Різними у регіонах були не лише зображення, але й їх застосування. На Поділлі, наприклад, витинанки виконували роль своєрідних шпалер або ж килимів, також використовувалися як фіранки. На Прикарпатті ними оздоблю-

Відвідувачі виставки «Краю мій, Сіверія!»

Майстер-клас по виготовленню витинанки – паперової сніжинки

вали стіни навколо вікон і сволок.

Кінець XIX – початок XX ст. позначені великим піднесенням промислу українських витинанок. Важко було знайти сільське житло без настінних розписів або паперових прикрас. Народні витинанки – яскравий, своєрідний вид декоративної творчості, що має глибокі й багаті традиції. Їм притаманні силуетне узагальнене зображення, чіткий візерунок, дзеркальна симетрія, лаконічність форми, спокійний рухомий ритм, логічна відповідність між формою, матеріалом і технікою виготовлення. Витинанками у вигляді ажурно вирізаних серветок прикрашали полиці тумб і буфетів. У простінках між вікнами часто висіли витинанки із зображенням так званого дерева життя.

У 60–70-ті роки XX ст. промислові барвисті тканини, килими та інші декоративні прикраси витіснили витинанки з побуту. Відтак їх почали використовувати зрідка у формі новорічних прикрас на вікна та ялинку.

Найвідоміша витинанка зараз – це паперова сніжинка на вікно. Кожна доросла людина чи дитина хоч раз у своєму

житті вирізала ножицями таку прикрасу. Зараз ця техніка є невід'ємною частиною програми сучасної української школи. Витинанка розвиває дитячу фантазію, художній хист, сприяє всебічному розвитку особистості.

Національний заповідник «Глухів» перейняв естафету збереження цього виду декоративного народного мистецтва. Опановуючи досвід музейної педагогіки, в закладі запрацювала «Майстерня гарного настрою», яка робить акцент на проведення майстер-класів з традиційних і сучасних технік виготовлення поробок власноруч, у тому числі і витинанок. Цьому сприяло проведення виставки «Краю мій, Сіверія!», на якій експонувалися роботи О.Є. Ковальова – заслуженого працівника освіти України, члена Національної спілки художників України та Спілки дизайнерів України, доцента кафедри теорії та методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, зроблені у техніці ажурної та силуетної витинанки. У 2018 р. 28 робіт з його колекції були передані автором до фондів Заповідника на постійне зберігання.

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Юрій КОВАЛЕНКО
Людмила АРТЕМОВА
Олександр МІРОШНИЧЕНКО
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО